

DE PALATALEN IN HET BAREË.

PROEVE EENER BEHANDELING VAN HET KLANKSTELSEL DER BAREË-TAAL,

DOOR

Dr. N. A D R I A N I.

De Palatalen of Gehemelte-klanken van het Bareë zijn ntj, dj, ndj, nj en j.

De eenvoudigste onderscheiding dezer klanken is die in genasaleerde en niet-genasaleerde. Tot de eerste soort behooren dan ntj en ndj, tot de tweede dj, nj en j. De nj, wel verre van een genasaleerde j te zijn, zooals de schrijfwijze zou doen vermoeden, is een gepalataliseerde n, zooals beneden zal aangetoond worden.

Volgens hetzelfde beginsel geschreven, zou de klank die hier met ntj is voorgesteld, nsj moeten gespeld worden, daar zij uit nasaleering van de s is ontstaan. De enkele personen die dezen klank niet zooals bijna iedereen uitspreken, laten dan ook een gepalataliseerde s na den palatalen neusklink hooren, doch een zeer zachte t-klank tusschen de nasaal en de palatale s wordt steeds daarbij gehoord; bij deze uitspraak klinkt bijv. het woord bentji, de naam der wilde koe-antilope van Celebes (*Anoa depressicornis*) als bentsji, met zeer zachten t-klank.

Den klank tj kent het Bareë niet. De tj van vreemde woorden wordt als s, soms als ntj uitgesproken. De s nu is in 't Bareë wel geen palataal, maar toch in geslacht nauw verwant aan de palatalen. Bij hare uitspraak wordt de punt der tong niet gebogen en raakt noch de tanden, noch het gehemelte, maar is toch zeer dicht bij de boventanden en daar deze bij mannen en vrouwen zeer kort worden afgevijld, is de afstand tusschen eene supradentale (alveolare) en cacuminale uitspraak zeer gering. De vooruitstekende lippen maken de mondbuis langer, waardoor bij personen wier lippen bijzonder naar voren komen, de s geheel vóór in den mond

wordt gevormd en bijna klinkt als de Fransche *ch* in *mâcher*, alleen meer gemouilleerd. In de talen van de bergvolken ten W. en ten Z.W. van het gebied der Bareë-taal is bij de uitspraak der *s* de punt der tong nog iets verder van de tandwortels verwijderd en schuurt de luchtstroom niet zóó dicht langs de punt der tong en de binnenvlakte der boventanden, dat zij nog een sisklank kan heeten, zooals de Bareë *s*, maar zij klinkt daar geheel als *h*. Aldus is het in 't Napoe'sch, Besóa'sch, Sigi'sch en Koelawi'sch. Wanneer nu in 't Bareë de *s* genasaleerd wordt, vormt de nasaal, zich richtende naar den komenden cacuminaal, vanzelf zich tot een gehemelte-klank en daardoor bereikt de tong, nadat zij dezen klank gevormd heeft, niet meer de lagere plaats waar de gewone *s* gevormd wordt, maar spreekt, te zamen met de *n* den palataal *tj* uit. Aldus ontstaat de genasaleerde palataal *ntj*, die wel met onze *ntj* in „Jantje“ is te vergelijken, indien men zooveel mogelijk vóór in den mond spreekt, de mondhoeken niet naar binnen trekt en de articulatie zóó zacht verrichte als bij eene duidelijke uitspraak slechts mogelijk is

In het Koelawi'sch wordt de *ntj* met sissing uitgesproken, ongeveer zooals Prof. Pijnappel meende dat de Mal. *tj* moest klinken.

Voorbeelden van de *ntj* in het Bareë zijn:

mantjèla „afscheuren“, van den stam *sela*.

mantjòko „vatten“, van den stam *soko*.

nontju „rijstblok“, Niasch *losu*, Mal. *lësung*, enz.

bantju, Oostel. Bar., *baso*, W.lijk Bar. „draagmand“.

antja „zure mangga-soort“, *ontjo* „eene zure groente“, Jav. *asëm*, Mal. *asam*, enz.

suntju „iets dat op iets anders ligt“, Mal. *susun*.

wontju „uittrekken“, *osu*, id.

mata ntjopu „blaasroer-pijl“, van *mata* en *sopu*.

Van de *ntj* is het dus reeds duidelijk dat zij eene door nasaleering gepalataliseerde *s* is. Evenzeer kan van de *nj* gezegd worden dat zij eene gepalataliseerde *n* is. De *nj* is een vrij zeldzame klank in het Bareë. Dat men haar toch vrij dikwijls hoort, komt doordat het zoo druk gebruikte achtervoegsel van den 3^{den} persoon, dat tevens vaak eene soort van lidwoord is, *-nja* luidt. Dit *nja* nu is ontstaan uit *na*, den vorm van het suffix in de Parigisch-Kailische talen, om van andere Indonesische talen nog niet te

spreken. Reeds het ontbreken van nj in het met 't Bareë zoo nauw verwante Parigisch, dat overigens wel palatalen kent, nl. de ndj (gelijkwaardig met Bar. ntj en ndj) en de dj (gelijkwaardig met Bar. dj), terwijl het meer ouderwetsche Paloe'sch (zeer nauw met 't Parigi'sch verwant) alleen ndj als palataal heeft, bewijst dat na ouder is dan nja. De Parigisch-Kailische bergtalen, Koelawi'sch, Pobatoea'sch en Lindoe'sch, palataliseeren alleen de s, het Koelawi'sch en Lindoe'sch tot ntj, het Pobatoea'sch tot nj. De onvolkomen uitspraak der s, die bijv. in 't Koel. en Pobat. als h klinkt, is dus de voornaamste reden van hare palataliseering; dat de nj in al die talen niet bestaat, is ongetwijfeld een ouder stadium. De Pobat. nj is, zooals ik gezegd heb, geen gepalataliseerde n.

Hier volgt een lijstje van alle Bareë woorden die ik ken, welke eene nj vertoonen. Ik zonder het reeds besproken pron. suff. nja uit en daardoor vanzelf kanja en banja, waarvan ik reeds elders¹ heb aangetoond dat zij het suff. -nja bevatten.

Njami, in monjami „smakelijk“.

njangi, in monjangi „kauwen“.

njanja in manjanja „gewend, op zijn gemak, familiaar“.

njaua „een kleine soort van wesp“.

njenje en njeu „gonzen“, van wespen, muggen, en dergelijk gedierte.

njonje „ratelen, klepperen“, ook van „babbelen“ gezegd, njo Westel. Bareë „boeltje, rommel, vuilnis“, ook „huisraad en kleeren“, iemands „hebben-en-houën“.

kanjo, in kangkanjo-ngkanjo „wemelen, wriemelen“, bijv. van een school jonge visschen die in 't water dartelen.

kinja, manjodjo „rups“ in kangkinja-ngkinja „schitterend, blinkend“.

sinjanju, naam van een boom.

njara „paard“.

Van deze woorden is njami een bijvorm van nami „smaak“, bijv. madajo naminja „lekker is de smaak er van“. Dat de n hier oorspronkelijk is, wijst niet alleen de Gorontaleesche vorm lamito „smaak“ aan, waarin de l de regelmatige vervangster der n is, maar wordt ook bewezen door de talrijke vormen met t, nl. Tag. Bis. tamis, Loindangsch, Bobongko'sch, Ponos. tami; 't

¹ Tijdsch. Bat. Gen.

Niasch heeft nami-namito „flauw“ (eig. „met een smaakje“). Of men recht heeft dit woord regelrecht te vergelijken met Mal. Jav. Bal. manis, zou ik willen betwijfelen; daar 't Bar. voor „zoet“ nog momi heeft, in welk woord de o voor a kan staan; de Par.-Kail. talen hebben namomi. Een merkwaardigen vorm vertoont het Petapa'sch, nl. neemisi (gerekt), waarin de e door de i der volgende lettergreep, uit a is ontstaan; 't is dus identisch met Dano'sch ěmis, Soend. amis. De vormen met m en die met n in 't midden zullen dus wel van ouds naast elkaar bestaan hebben. Nj heeft ook Boeg. njame „proeven, smaken“.

De vraag, wat aanleiding kan gegeven hebben tot het palataliseeren der n, kan, evenals voor het volgende woord njangi, beantwoord worden met de onderstelling dat de i der tweede lettergreep daarop van invloed is geweest. Intusschen zou het ook kunnen zijn dat men beide woorden, die min- of meer klanknabootsend zijn, heeft willen versterken door palataliseering van den beginner, waardoor de nabootsing duidelijker en dus de kracht van het woord grooter werd.

Njanja wisselt af met naja in manaja „tam, gewillig, volgbaar“ en nara in mekanarasi of mompakarasi „vleien, zacht of gunstig stemmen“ en naram in de talen der Minahassa „tam, gewend“, Sang. nalang „huisdier, tam dier om mee te spelen“, vandaar ook „speelgoed“, en in dezelfde taal narang, waarvan kanarang „vriend, vriendin“. Eene r in de 2de lettergreep hebben ook Mak. narang, Bim. nara. De 2^e nj van Bar. njanja is dus uit j ontstaan, die op hare beurt een verlopen r of l is; de eerste nj blijkt duidelijk uit n te zijn voortgekomen. Aan njanja gaat dus de vorm naja onmiddellijk vooraf. De palataliseering der n en de nasaleering der j zijn, dunkt mij, te verklaren uit kruislingsche werking van de n op de j, die daardoor genasaleerd en tot nj werd, wat weer heeft teruggewerkt op de n, die daardoor tot nj werd.

Njaua heeft eene reeds oude nj, getuigen de equivalenten Bal. njawan, Soend. njiruan, Mad. njaruan. Dat 't Bataksch (Toba'sch) in harinuan geen nj vertoont, bewijst niets, daar alleen 't Mandailingsch de nj kent.

Evenals in dit woord, kan in de 3 volgende:

njenje, njeu, njonge, de nj het brommend of gonzend geluid weergeven, zoowel van wespen, bijen en muggen, als van vele sprekende menschen. De menigvuldigheid van bewegen zal

dan in de nj van kanjo, dat steeds in herhaalden vorm ngkanjo-ngkanjo voorkomt, worden uitgedrukt.

Njo is een woord dat ik alleen in 't Westelijke Bareë heb gehoord. Het beteekent „rommel, vuil, boel, prullen“, verder ook „zaakjes, boeltje, huisraad“; het kan zeer goed worden weergegeven met 't Deutsche „Siebensachen“. Ook is njo een klanknabootsend woord voor een dreunend geluid; zoo wordt in het bekende verhaal „De Spookaap en de Apen“ verteld dat de Spookaap een bijen-nest bewaakt en aan de Apen wijs maakt dat het een trom is. Zij krijgen na lang praten verlof om er op te slaan: sa-njo dja natingko, kû.... ma'imo uani „slechts één bom gaven ze er op, hoe.... daar kwamen de bijen op hen aan.“ Njo (niet het klanknabootsende) is een even vaag woord als ons „boel“ en zal in zijn nj ook wel dezelfde versterkende of vermenigvuldigende kracht hebben als kanjo dat misschien van denzelfden wortel is. Het frequentatief infix -al- en zijne nevenvormen kan men als een guṇa-vorm van deze palataliseering beschouwen.

In kinja moet de nj ook de kracht hebben om trillingen of flikkeringen weer te geven.

Manjonjo vertoont twee nj's die afwisselen met ndj en j, in mendjojo „kruipen“, zooals slangen en wormen, en met l en d in lodo, waarvan tolodo „worm“, woordelijk „kruiper“, alles van den wortel lar, lër, lir, enz. die o. a. in 't Javaansch dient om iets langs aan te duiden¹. Dezelfde wortel is te vinden in jojo „lang, smal uiteinde“, lolo, ongeveer 't zelfde, lodjo „smal, langwerpig, meer lang dan breed“, zooals een rijstkorrel of een ei, 't geen doet vermoeden dat ook 't Mal. tëlör en verwanten (Bar. toju, Par. tolu, Pal. intalu) van dezen wortel komen. Waarschijnlijk is bij manjonjo assimileerende nasaleering in 't werk geweest, zóó dat bij manjonjo, welks voorlaatste vorm wel jojo zal zijn geweest, de eerste j, door invloed van het voorvoegsel, zal zijn genasaleerd, waarop de nasaleering der tweede j zal gevolgd zijn.²

¹ Zie Vreede „De wortelwoorden in de Javaansche taal,” bl. 7 van den overdruk, en Hazeu, Proefschrift, bl. 22.

² Aanwijzing van het gebied der hier vermelde talen en voorbeelden die de hier genoemde klankverschijnselen staven, vindt men in de „Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendelinggenootschap,” Deel 42, bl. 536 vlgg.

In den boomnaam *sinjanju* is *si* blijkbaar een voorvoegsel; in het Sangireesch heet deze boom *nanau*, in het Ponosakansch *nanajup*, zoodat wij mogen aannemen dat de *i* van het voorvoegsel de palataliseering der oorspronkelijke *n* van de tweede lettergreep heeft veroorzaakt. De oorspronkelijke vorm moet dan (si)naju zijn geweest en de tweede *nj* een genasaleerde *j* zijn, door assimilatie aan de eerste ontstaan.

Njara is zonder twijfel een vreemd woord. Het paard is in de Toradja landen oorspronkelijk niet inheemsch en komt ook nu nog in de bovenlanden niet voor, alleen op de hoogvlakte van Napoe, Bessa en Bada worden paarden gevonden. Het woord is waarschijnlijk 't Boeg. *anjarang*; het Parigisch heeft *djara*, overeenkomend met Mak. *djarang*.

De palataliseering van de *n* heeft dus geen groote uitgebreidheid in het Bareë en is waarschijnlijk nog niet oud, daar de scheiding van de Posso'sch-Todjo'sche en Parigisch-Hailische talen zeker nog niet vele eeuwen telt.

De *j* is in het Bareë grootendeels uit *l* ontstaan en slechts voor een klein deel oorspronkelijk. Dit blijkt niet alleen uit de vormen die de woorden welke in 't Bareë *j* hebben, in de verwante talen vertoonen, maar uit bijvormen in het Bareë zelf, waar de *l* naast de *j* optreedt. Voorbeelden: *landa*, W. Bar. *janda* O. Bar. »sago uittreden»; *jaja* »scherp, bijtend», *lada* »Spaansche peper»; *jajo* »bosch, woud», in *jopo jajo*, *lalo id.* in *lalo wara* »afgebrand bosch»; *jara* »genezen», van eene wond, en *lara* »litteeken»; *ja u* »daar ginds» en *lau*, *id.*, *jojo* »smal uiteinde» en *lolo*, *id.*; *jome* »nat, vochtig» en *lome*, *id.*; *kajoro* en *koloro* »touw»; *jondo* »brug, vlonder» en *landa* »treden, heen en weer loopen»; *kajai* »jachtspriet met weerhaak», met infix *-al-* van *kai* »haken»; *jangi* »hemel», maar *langi* in de plaatsnamen *Nalengko Langi* en *Langi Meta'a*.

De verwante talen vertoonen ook doorgaans *l*, waar het Bar. *j* heeft, bijv. *jangi*, Mal. enz. *langit*; *wojo*, Mal. enz. *buluh*; *toju*, Mal. *tëlor*, enz.; *jawa*, Mal. Jav. *lawan*; *jabi*, Mal. *lëbih*, enz. Ook het Parig. vertoont geregeld *l* tegen Bar. *j*, bijv. *jae*, Par. *lae* »geleding, middengedeelte tusschen de uiteinden»; *ajuta*, Par. *luta* »hout»; *joi* »pis», Par. *loi*; *jombori* »riet», Par. *lambori*; *jumu* »doodkist», Par. *lumu*; *aja* »gelooven», *ala*, en zoo voorts.

Van afwisseling met d zijn voorbeelden: juli en duli „rollen“, juju en dudu „oprollen“.

De dj en ndj wisselen af met palatalen en supradentalen in 't Bareë, nl. j, l, d en r en in de verwante talen met dezelfde klanken, voorzoover ook niet daar de dj wordt gevonden, wat bijv. geregeld het geval is in 't Bataksch en meestal ook in 't Mak. en Boegineesch. In 't Boeloesch vindt men op de plaats der Bar. dj doorgaans de aan die taal en het Dano'sch eigene linguale r en de met dezen klank nauw verwante l; in de Filippijn-sche talen (incl. Sangireesch) r (d) en l. Voorbeelden:

adje „kin“, Boel. Dan. are, Sang. are.

apodju „gal“, Boel. apëru, Sang. pëdu, Tag. Bis. apdu.

djanga „pan“, Tag. dangkal, Bis. dangkau, Boel. rangau, Sang. dango.

djila „tong“, Fil. Sang. dila, Boel. lila.

kudja „wat“, Boel. kura (gutt. r).

podjo „wil“, Bareë puru „genegen“, Sang. pulu.

sodjo „mier“, Boel. sërëm.

tudju „wijzen“, Boel. turu.

udja „regen“, Boel. uran.

Daar deze talen de palatalen missen, kunnen ze verder buiten beschouwing blijven en om dezelfde reden het Ponosakansch en 't Mongondouch, die voornamelijk j op de plaats der Bar. dj hebben, bijv. adje, P. M. ajoi; apodju, M. opoju; dja'a „slecht“, M. ja'at; sodjo, P. sojom, M. tojom.

De afwisseling met j is ook de regelmatige in het Parigisch. Hoewel deze taal de dj bezit en druk gebruikt, zoo is toch in vele woorden de j de regelmatige vertegenwoordiger der Bar. dj in 't Parigisch. Het Mongondouch leert ons dat dit een ouder stadium is. Waar wij dus ook nog in 't Bar. zelf de dj en ndj met j en l (de moeder der Bar. j) vinden afgewisseld, mogen we gerust besluiten tot de betrekkelijk late ontwikkeling der dj in 't Bareë, voornamelijk uit l, die zich deels tot j, deels nog verder tot dj heeft ontwikkeld, nadat het Bareë en het Parigisch reeds twee afzonderlijke talen waren. Voorbeelden:

Bar. jadjo,	Par. lajo,	een vogel.
„ badju,	„ baju,	„rijst stampen“.
„ kadju,	„ kaju,	„boom, hout“.
„ hodjo,	„ kojo,	„insnijden“.

Bar.	kudja,	Par.	kuju,	„hoe, wat?“.
„	opodjo,	„	poju,	„gal“.
„	sodjo,	„	sojo,	„mier“.
„	mbadju,	„	mbaju,	„vorm, soort“.
„	adja,	„	aja,	„strikken“.

De ndj is grootendeels nasaleering van de dj, anderdeels nasaleering van de j, die in plaats van tot nj, tot ndj is geworden, omdat de uitspraak van dezen klank gemakkelijker is dan die van de nj. Zoo b. v. in pendjoa „recht door, door en door“, van joa „recht“; ndjau „daar, daar beneden, ginds“, (vgl. Fransch là-bas) van jau: bijvorm van lau; ndjai, genasaleerde bijvorm van lai „te“ en ndji, id. van het synonieme ri; ndjôu, naast lðu „daar ginds in de verte, heengegaan, gaan“. Ook waar geen tusschenvormen met j bestaan, moet men de ndj als nasaleering van de j beschouwen, daar de vorm met l onmogelijk te nasaleeren is. Zeer duidelijk staan nj en ndj naast elkander in den uitroep anjo of andja, waarmee de hoorders den verteller aanmoedigen.

Dat de Parigische j niet uit dj kan ontstaan zijn, maar oorspronkelijker is dan deze, blijkt uit woorden als baju „rijsstampen“, naast Sang. bawalu „stamper“, als werktuignaam gereduplicateerd, van den stam balu, waar de l in overeenstemming is met die van kalu „boom, hout“, Par. en tal van Indon. talen kaju en aja „met een strik vangen“, vgl. Sang. aļa „nemen, halen“, en aļapě „wenken“ (met de hand naar zich toehalen), Jav. alap.

Voor een ander deel is de ndj nasaleering van de dj en wel in verreweg de meeste gevallen, bijv. dja'i „familie“, wa'a ndja'i „de heele familie“; djau, mondjau „naaien“; djojo, mendjojo „kruipen“; lindja van den stam wortel dja, Jav. djak, dak, bijv. in idjak, djëdjak, Mal. indjak, Bat. djodjak, waarvan ook Bar. edja „trap“ en idja of indja „treden“; tudju en tundju „tooneren, wijzen“, tondju „aangeven“; tindjoli „jonge paling“ van djoli, Par. nog over in de bet. „vlug“; tindjolo en djolo „steken, porren“.

Tindja „stijl, paal, rechtopstaande balk“ is waarschijnlijk verwant met tindo „steil, rechtopgaand“ van eene berghelling en zal dus wel door palataliseering van nd tot ndj zijn gevormd; tundju „verbranden“ heeft naast zich tunu „in brand steken“; men mag dus van dit woord veronderstellen dat het gevormd is

door palataliseering van de n, met inlassching van d, om de uitspraak gemakkelijker te maken.

Lendje „vorm, voorkomen“, ondju en undju „wrijven, strijken“ zijn op zijn Parigisch gevormd, daar in het Bareë nevenvormen met s voorkomen, n.l. lese „fraai, welgevormd“ en isu „strijken, schuren langs“. Het Parigisch medialiseert zoowel ngk tot ngg als ntj tot ndj, zoodat ook de genasaleerde s in deze taal ndj wordt, bijv. pue ndjapo „huisheer“ van pue „eigenaar“ en sapo „huis“. Het Baria heeft lentje, 't geen waarschijnlijk maakt dat lendje in het Bareë uit het Parigisch is overgenomen. Van ondju en undju is dit niet waarschijnlijk. Andere voorbeelden van zulke Parigismen ken ik niet.

Voor de duidelijkheid zij hier bijgevoegd, dat het Bareë 't midden houdt tusschen talen als het Napoesch en Lindoesch, die aan tenues de voorkeur geven boven mediae en talen als 't Parigisch, Paloesch, Sigisah, die gaarne tenues medialiseeren.

Ook de dj wisselt in het Bareë af met verwante klanken, in de eerste plaats met d, waarvan hier voorbeelden volgen:

dede „rij, reeks“, djidjiri id., bijv. radjidjiri oli suporongo „de stukken die den bruidschat uitmaken worden uitgestald“.

kedje „penis“ en kede „jongetje, ventje“.

baladu „propeschieter“ en baladju id.

doro „druk, levendig“, djuju „met zijn velen doen“.

Vervolgens wisselt dj af met l, zooals in:

djojo „kruipen“, lodo id. in tolo do „worm“.

djodjo „rollen“, lolo „lang, smal uiteinde“, zooals van een jong blad dat nog opgerold is.

djelo „met de tong klappen“, lelo „met den staart kwispelen“.

djuja, eene wilde pinangsoort, luja „pinangkauwen“.

djeme „met den vinger in iets weeks steken“ en leme, id.;

makodje „dapper“, mokole „vorst“.

In madjulea „minzaam, gezellig, vriendelijk pratend“ is de dj waarschijnlijk reduplicator van de l, indien de stam n.l. is lea, in het Oostelijk Bareë het gebruikelijke woord voor „vriend“.

Waar de dj aan 't begin is afgevallen, is zij wellicht in hare laatste bestaansperiode j geweest of misschien juist: waar een vorm zonder dj naast een vorm met dj staat, is de afgevallen klank waarschijnlijk geen dj geweest. Het zijn juist de supradentalen

lingualen en palatalen, die als stam-beginners vaak afvallen, vooral wanneer een gelijkslachtige klank een der volgende lettergrepen begint. Voorbeelden: inodo "geklopte boombast", voor dinodo, van dodo (mandodo) "bast kloppen" met infix — in —; alima "vijf", voor lalima, Pal.; rede "kort, laag" waarvan nog een bijvorm dele "ondiep" bestaat in den riviernaam Ue Dele "ondiep water". djompo "afsluiten" en ompo id.; rini "dauw" en ini "zweet"; engko "grap, streek" en denggo "krom", enz.

Ook van afwisseling met r zijn eenige voorbeelden te geven, zooals kodjo "echt, waar" en koro "lichaam, zelf." Wanneer men bijv. bij eene boete van vijf buffels er drie mag vervangen door dingen van mindere waarde, maar de twee overblijvende in natura moet geven, dan heet dat: tatogo rakamba, radua koronja "drie te vervangen door stukken van minder waarde, twee in levenden lijve" (dus echte buffels). Hier nadert koro zeer dicht de beteekenis van kodjo. Verder in ngudju "snuif, uitwendige mond," en urungi "kaap", waarvoor ook wel njudju wordt gebruikt, bijv. in Ngudju Apu, Tandjung Agi, een bekende kaap aan de Z. kust der Tominiboet, de O. grens der Posso'sch-Todjo'sche talen. Verder in nodjo "mug" en Par. kanoro, gevormd met het voor diernamen gewone prefix ka-, en podjo "willen", naast puru "genegen", reeds boven genoemd. Zeker is de r hier oorspronkelijker dan de dj; het woord urungi heeft zelfs zijn nasalen sluiters nog, het is dus (ongerekend het afvallen van de ng, waarschijnlijk om den kort daarop volgenden sluiters ng) ouderwetscher van vorm dan ngudju. De dj zal in dit laatste woord dus wel een gepalataliseerde d zijn, evenals in todjo "stijf, vermoeid" en toro "gestold, stijf geworden". Merkwaardig is het dat al deze voorbeelden o of u tot klinkers hebben. De invloed dier klinkers kan den overgang van r tot d (linguaal) bewerkt hebben. Njudu is nog de vorm in de Par. Kail. talen.

Van de Mal. dj zegt Dr. Fokker op bl. 37 van zijne Maleische klankleer dat zij blijkbaar eene latere ontwikkeling van eene oorspronkelijke d is, van de tj dat zij uit de t schijnt ontwikkeld te zijn en van de nj dat zij zeer waarschijnlijk uit n is ontstaan. Omtrent de palatalen in het Bareë is ook in 't algemeen te zeggen dat zij van betrekkelijk jonge ontwikkeling zijn. De ntj is een onvolkomene genasaleerde s, door het palataal karakter van dezen klank en van de voorgevoegde ñ met deze tot ntj geworden; de

nj is grootendeels een gepalataliseerde n, de dj is voornamelijk uit l ontstaan, met een tusschenstadium j; de ndj is deels een genasaleerde dj, deels een genasaleerde j met vergemakkelijkte uitspraak en de j is een verlopen l. Het behoeft ons dus niet te verwonderen dat in de naast verwante talen de palatalen òf niet, òf niet in die mate als in 't Bareë ontwikkeld zijn. Het Napoe'sch heeft ze in het geheel niet, de To Napoe kunnen ze zelfs niet uitspreken; ook die van hen welke op hunne veelvuldige zwerftochten door het land der To Pebato goed Bareë hebben leeren spreken, zeggen toch gewoonlijk d voor dj, nd voor ndj, nt voor ntj, l voor j en n voor nj. De j, die in hunne eigene taal zoo goed als niet voorkomt, kunnen zij wel uitspreken en de half-palatale s is bij hen h geworden.

Van de Parigisch-Kailische talen is dit overzicht te geven, een uittreksel van 't geen door den heer Kruyt en mij is medegedeeld in de Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendelinggenootschap, Deel 42, bl. 153 vlgg.

Parigisch, Tawailisch, Sigisch: ndj (meest medialiseering van ntj = ns), dj, j (uit r, d).

Baria ntj (= Bareë ntj), j (= Parigisch).

Saoesoe'sch dj (weinig), ndj (= Parigisch).

Paloe'sch, Pakoelisch ndj (= ns).

Koelawi'sch ntj (= ns), Lindoe'sch id.

Pobatoea'sch nj (= ns), dj, ndj.

Van de Posso'sch-Todjo'sche en Parigisch-Kailische talen heeft dus het Bareë de palatalen 't meest ontwikkeld; grootendeels uit bijvormen in de taal zelve, is hunne betrekkelijk jonge ontwikkeling aan te toonen. Verder valt uit het bovenstaande opnieuw eene bevestiging te verkrijgen van 't geen reeds kan gebleken zijn uit het boven aangehaalde „Overzicht van de talen van Midden-Selebes“, dat de Posso'sch-Todjo'sche talen, bij zeer groote overeenkomst met de Parigisch-Kailische groep, op eenige hoofdpunten zich van deze onderscheiden.

Het zou niet weinig gewaagd zijn nu reeds conclusies te trekken omtrent de afkomst der verschillende stammen die deze talen spreken. De legende die mededeelt dat Parigiërs en Paloërs oudtijds van elkanders bestaan niet afwisten, te vinden in Deel 42 der boven aangehaalde „Mededeelingen“, bl. 443, brengt ons zeker op een dwaalspoor, daar het Parigisch nog meer met

het Paloe'sch overeenkomt dan met het Bareë. De Bareë sprekende stammen komen, naar luid van beter betrouwbare legenden, gesteund door andere gegevens, van den O.kant van 't Meer uit Ondaë en Lamoesa. Ook van de To Napoe wordt gezegd dat zij daar gewoond hebben. In den Z.O. hoek van het Meer is een ondiepe baai, in welks N.lijk gedeelte men op den oever zeven groote steenen vindt, naar luid der legende ¹ opgericht door de stammen die om het Meer hebben gewoond, bij hunne scheiding. Rijstkorrels en kralen (enu) worden daar gestrooid (mantjawu, van sawu), om de eigenaars (de hoofden der stammen die ze in den ouden tijd hebben opgericht) te eeren; daarnaar heet de nabijgelegen hoofdplaats van Lamoesa: Pantjawu Enu „kralen-strooing“. Onder die steenen is er één van de To Napoe.

Waarschijnlijk is Celebes-op-zijn-smalst gelijktijdig aan zijne beide kusten van uit het binnenland bevolkt, maar de West-kust is voor den handel zooveel meer geschikt, dat de O.-kust wel nooit in die mate gewild zal zijn geweest bij de stammen die zich aan zee gingen vestigen als de W.kust. Uit den nauwen onderlingen samenhang van de Parigisch-Kailische talen, die ook weder overtuigend blijkt uit de gelijke behandeling der palatalen volgt dat ook de volken die deze talen spreken in engeren zin tot ééne groep behooren. De Parigiërs zouden, bij deze onderstelling van het W. moeten gekomen zijn, bijv. uit Sigi. De samenhang van Bareë en Parigisch is vooral een groote overeenkomst in woordenschat. De grammatische vormen loopen meer uiteen dan men van twee zoo nabij elkaar gelegen talen zou verwachten. En juist in het bronnenland der Poloe-rivier, aan welker middelloop dan de gemeenschappelijke voorouders van Parigiërs en Sigiërs kunnen gewoond hebben, vindt men de bergtalen, die meer met het Napoesch overeenkomen, dat tot de Posso'sch-Todjo'sche groep behoort. Indien de streken uit het Oosten bevolkt zijn, is het mogelijk dat, door de aanwezigheid der Parigisch-Kailische volken hunne verdere verspreiding naar het W. is tegengehouden.

Het is intusschen veilig hier aftebreken en te wachten op meerdere gegevens, die ons omtrent dit belangrijke vraagpunt meer klaarheid van inzicht brengen.

PANTA

Zuid-kust der Tominiboekt.

Mei, 1899.

¹ Reeds medegedeeld door den Heer Kruijt „Mededeelingen“ XLII, 97.